

Altres mirades

Moviments socials i lluites populars a Amèrica Llatina

(Cicle de cinema documentalari llatinoamericà)

Joan Lladonet i Escales,
coordinador de Pissarra

Els dies, 11, 16 i 17 de febrer de 2009 se celebraren unes jornades sobre cinema documentalari llatinoamericà a la Caixa Fòrum Palma (Gran Hotel). Aquí en teniu una crònica aproximada:

El dimecres, 11, a les 17 hores va començar la primera jornada. El Sr. Pere Polo Fernández, director de l'Escola de Formació en Mitjans Didàctics de l'STEI-i i president d'Ensenyants Solidaris, va presentar el cicle de cinema. Va començar donant les gràcies a tots els assistents i va explicar quines serien les persones que assistirien a les taules rodones per comentar els documentaris projectats i la temàtica corresponent, entre elles el Sr. Pablo Gentili, de qui va dir que havia sorgit la idea, a Lima, en una conversa que tenien, quan li va parlar del concurs que es feia i de la selecció final de pel·lícules que tendrien. També va agrair l'assistència al Sr. David Abril, director de l'Agència de Cooperació de les Illes Balears i a l'Obra Social de la Caixa que havia cedit el local. A continuació va explicar els documentaris que es passarien durant els tres dies que duraria el cicle.

“...tots units posen en marxa un gran moviment i aconsegueixen guanyar la lluita a Manhattan, que era el nom de l'empresa minera.”

Seguidament, David Abril va comentar que des de l'Agència de Cooperació treballaven amb Ensenyants Solidaris, l'STEI-i i també amb el “Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales” (CLACSO). Per això s'havia interessat en la possibilitat de poder aconseguir *Altres mirades*, que donen una visió molt nítida de diferents problemes que tenen els països llatinoamericans i la manera de resoldre'ls, així com els processos de canvi que requereixen el compromís de molta de gent. Que creia que era molt important la celebració d'aquest cicle per conscienciar les persones sobre la necessitat de cooperar, ja que els països del nord són responsables de la misèria dels altres.

Aquí va començar la projecció del documental *Tambogrande. Mangos, muerte, minería*, dirigida per Ernesto Cabellos Damián i Stephanie Boyd. Aquest

documentari representa la lluita del poble de Tambogrande contra una companyia minera canadenca que els vol treure del poble, ja que diuen que hi ha una mina que el travessa. Saben que la riquesa de la mina no serà per a ells, en canvi, es destruiran els camps, que tant els ha costat fer-los produir, perdran els mangos, les llimoneres, els papaiers i tota classe d'hortalisses. Per tant, al crit de "AGRO, SÍ; MINAS, NO", tots units posen en marxa un gran moviment i aconseguen guanyar la lluita a Manhattan, que era el nom de l'empresa minera. Mor assassinat un dels principals activistes per una persona que li dispara al cor. Era un dels principals líders, Godofredo, i els responsables de la mort volen fer veure que ha estat un robatori, però al final l'assassí és condemnat a 25 anys de presó. El poble guanya.

A continuació hi va haver 15 minuts de descans i després es va projectar el documentari *Cielo abierto*. Tracta de la lluita de Famatina, poble argentí que es defensa de l'explotació d'una mina d'or que els ha de causar molts de perjudicis, com la contaminació i l'enverinament de l'aigua.

El dilluns, 16 de febrer, a les 17.30 hores es va projectar el documentari *Hartos Evos aquí hay. Los cocaleros del Chapare*. Explica com els pobles quítxua i aimara defensen el cultiu de la coca. Tenen un sindicat que dirigeix la seva lluita al mateix temps que promouen o fan propaganda electoral perquè Evo Morales arribi a ser president. Al final arriben les

eleccions i Evo Morales les guanya. Per tant, haurà de complir les seves promeses que, entre d'altres, consistien a defensar el cultiu de la coca i els cocaleros.

A continuació es va celebrar la primera taula rodona que havia de tractar el tema *Moviments socials, democràcia i justícia social a Amèrica Llatina*. Hi varen participar el Sr. David Abril; el Sr. Pablo Gentili, de CLACSO, Argentina; el Sr. Joan Subirats, de l'IGOP - Universitat de Barcelona i va actuar com a moderador, el Sr. Gabriel Caldentey, secretari general de l'STEI-i.

“Va fer referència als plebiscits que es fan allà i que són tan criticats aquí, com en el cas dels d'Hugo Chávez.”

Biel Caldentey va presentar els membres de la taula, després va explicar que una vegada vista la pel·lícula entenia perquè els diaris occidentals parlaven d'esquerra populista i va donar la paraula a David Abril. Aquest va afirmar que el documentari havia estat molt suggeridor i va criticar que els mitjans de

comunicació occidentals informassin de manera hipòcrita sobre Amèrica Llatina. Al mateix temps va introduir la qüestió que la cooperació és un instrument per millorar la vida d'aquells països. Va afirmar que Bolívia era un país que s'havia declarat com a lliure d'analfabetisme i que havia aconseguit reduir la pobresa en els barris més deprimits. Va dir que allà s'havien posat en marxa processos de canvi per millorar els drets socials com la salut i l'educació. Va dir que l'Agència de Cooperació que dirigeix té un conveni amb CLACSO per formar funcionariat i també va voler fer un reconeixement a la cooperació que es fa Sud - Sud, per exemple la que fa Argentina a Àfrica i altres països com Cuba, Veneçuela, etc. en matèria educativa i sanitària.

Va intervenir Pablo Gentili, qui va afirmar que començava a entendre el català. Va fer un agraïment a l'STEI-i que havia fet possible la seva participació a aquest acte i va manifestar que tenen projectes en comú molt importants. Va explicar que CLACSO representa una xarxa d'institucions acadèmiques d'uns 25 països i és la responsable que s'hagi pogut fer aquest cicle de cinema documental, ja que varen posar en marxa un concurs en el qual es varen presentar uns 500 originals. Va fer constar que la pel·lícula que havíem vist, s'hauria d'haver passat juntament amb una altra titulada *Mi nombre es crisis*, ja que era una espècie de contrapunt, perquè es podien veure dues Bolíviies i dues Amèriques Llatines. Va fer referència als plebiscits que es fan

allà i que són tan criticats aquí, com en el cas dels d'Hugo Chávez. Va afirmar que aquest governant ha construït una societat més justa i igualitària, i que els governs de dretes sempre havien fomentat la riquesa d'uns pocs i la pobresa de la majoria. També va afirmar que la democràcia és un procés de construcció de la sobirania popular. Ens va fer fixar que a la pel·lícula es veia com en el seu discurs, Evo Morales deia: "*Hemos sido elegidos presidentes. Seremos presidentes.*" Va explicar que el procés d'estendre el bé comú és patrimoni d'Evo Morales, Hugo Chávez i Lula da Silva, que han aconseguit el que no ha estat capaç de fer mai la dreta ni la social-democràcia. Va explicar la importància de l'educació en la formació de la ciutadania i que Amèrica Llatina és un laboratori de normalització democràtica.

**“El populisme chavista
consisteix a dur metges a les
persones que no n'havien vist
cap mai.”**

Joan Sobirats també va començar agraint a l'STEI-i que l'haguessin convidat a participar. Parlant de la pel·lícula, va fer referència a la tendència existent a Europa occidental a fer un procés de reduccionisme

de la democràcia. Va dir que s'havien perdut els ideals i ens havien quedat les regles. Va fer un recorregut per la història de la democràcia, del moment que les dones no podien votar, i per tant, que el concepte d'igualtat no existia abans de la segona guerra mundial. Va dir que s'havia confós democràcia amb selecció d'elits i que la pel·lícula posava de relleu tres confrontacions: la democràcia no es refereix només a regles, la democràcia no és només política i que la democràcia no és només institucional. Igualment va afirmar que no era igual a sistema de mercat ni era tampoc igual a neoliberalisme. També ens va fer adonar que a la pel·lícula surt el debat entre els drets individuals i els col·lectius. Aquí va explicar el fet que la immersió lingüística és un dret de caràcter col·lectiu, enfront dels drets individuals dels que no volen ensenyament en català.

Aquí va començar el debat. Gabriel Caldentey va demanar si algú podia explicar per què a Europa es diu que a Amèrica Llatina hi ha una esquerra populista i indigenista enfront d'una esquerra més liberal. Pablo Gentili va voler explicar què fa Chávez i va dir que defensa l'escola pública, vol la sanitat per a tothom, és a dir, el dimoni Chávez vol la sanitat universal. El populisme chavista consisteix a dur metges a les persones que no n'havien vist cap mai. Que fins i tot havia estudiat si es podia pagar un sou a les mestresses de casa. I a Occident, a això li diuen populisme. Serà perquè respecten la voluntat

popular? A Bolívia, Evo dona ajuda a les famílies, encara que només siguin 20 euros mensuals. Estan en un procés incipient de democratització i des d'aquí se'ls qüestiona, perquè estan començant a crear polítiques transformadores de democratització total. Joan Subirats va explicar que a Viena hi havia barris on s'havien construït cases, amb una lògica d'habitatges estructurats clientelament. Eren ocupades pels que votaven determinat partit. També va posar l'exemple de Finlàndia que ha acabat primera en l'Informe Pisa, però que a principis del segle XX tenia un 5% d'analfabetisme, mentre aquí en teníem un 85%. I aquests fets no es tenen en compte. Llatinoamèrica és també un laboratori sobre la diversitat. S'ha de tenir salut, per tenir autonomia i després, autonomia crítica. Pere Polo va parlar de la baixada del petroli i que des d'aquí esperaven que això afectàs el Govern de Chávez. També va dir que aquests presidents havien nacionalitzat els productes de les transnacionals, ja que aquestes eren molt desestabilitzadores. David Abril va aclarir que Repsol té activitat empresarial als pous petrolers, que els governs d'allà ho neguen i oficialment sembla que no fan feina, però en fan.

Juan Rodríguez es va interrogar sobre quines eren les diferències entre els moviments oficials d'aquí i d'allà, perquè el sorprenia la poca presència de moviments socials davant els problemes de l'atur, causats per la crisi. Va afirmar que els sindicats semblaven desapareguts i que hi havia poca activitat entre els moviments alternatius socials. Va afirmar que la unitat de les forces d'esquerra era fonamental. I va dir que això havia passat a Equador, Bolívia, Uruguai o Paraguai, que l'esquerra havia vençut si s'havia presentat unida. Joan Subirats va dir que els partits i els sindicats no són capaços de recollir les necessitats dels treballadors. Va explicar que era paradoxal que el 55% dels afiliats de la Caixa eren de CCOO, i, en canvi, a hostaleria només ho eren l'1,5%. També va afirmar que a Catalunya hi havia molts de moviments que pretenien salvar alguna cosa, però havien quedat descol·locats davant l'estupefacció produïda per la crisi. David Abril va explicar que a Eivissa una cadena hotelera havia contractat 300 persones cobrant 300 euros al mes i vivint a l'hotel. Va seguir afirmant que s'havia

arribat a la crisi a partir que algunes persones tenien com a objectiu aconseguir el màxim de riquesa a qualsevol preu. Que per solucionar la situació actual tots els moviments socials haurien de convergir.

“...les multinacionals que arrasen comunitats senceres, desforestant, contaminant rierols, emmalaltint infants, assassinant camperols...”

El debat va ser molt animat, hi varen intervenir encara unes quantes persones més del públic i els components de la taula, es va parlar que el cinema amb poc recursos aconseguia un missatge excel·lent, que la societat està desorganitzada i no lluita, que els polítics quan comanden no fan el que haurien de fer, es va demanar si això que tenien era realment democràcia, que Amèrica ha rebut moltes lliçons d'Europa i que no estaria malament que Europa en rebés alguna d'Amèrica. I amb unes quantes intervencions més va acabar aquesta jornada.

El dimarts, 17 de febrer, a les 17.30 hores es varen projectar les pel·lícules *Soberanía violada* i *La rebelión pingüina*. La primera tracta sobre els interessos econòmics de terratinents (en la seva

majoria estrangers) i de les multinacionals que arrasen comunitats senceres, desforestant, contaminant rierols, emmalaltint infants, assassinant camperols i obligant-los a abandonar les seves terres, la seva cultura i els seus companys de lluita, perdent d'aquesta manera la seva sobirania. La segona es refereix al maig de 2006, quan a Xile hi va haver el sorgiment i maduració del moviment d'estudiants de secundària, els quals varen configurar un procés original de lluita i immensa força amb més d'un milió d'estudiants mobilitzats en tot el territori nacional. Exigien millores i canvis estructurals.

A continuació es va celebrar la taula rodona sobre *Dret a l'educació i lluites democràtiques a Amèrica Llatina*, a la qual hi havien de participar la Sra. Isabel Carrillo, professora de la Universitat de Vic, Catalunya; el Sr. Daniel Suárez, del Laboratori de Polítiques Públiques (LPP) de Buenos Aires; la Sra. Crista Welss, de la Universitat Major de San Simón, de Bolívia i el Sr. Juan Luis Rodríguez, coordinador de Projectes d'Ensenyants Solidaris i de l'STEI-i, que actuaria com a moderador.

El moderador va lamentar l'absència d'Isabel Carrillo que no hi havia pogut assistir, va presentar la resta d'integrants de la taula rodona i va donar la paraula a Crista Welss, la qual va agrair que l'haguessin convidada a aquestes jornades. Va explicar que els canvis en el camp educatiu formen part d'un procés

sense retorn i d'una profunditat molt gran. El problema bolivià ha estat i és una lluita de classes, acompanyat de molt de racisme. El procés de canvi es fa a partir de sectors que abans estaven marginats. Suposa una ruptura molt forta amb la visió dels partits tradicionals. El fet de convertir en oficials els idiomes indígenes com el guaraní, el quítxua, l'aimara i d'altres suposa un canvi total. Suposa una revolució, encara que sigui de justícia el fet de la recuperació de la identitat indígena i de les cultures originàries. Quant a l'educació es qüestiona la política educativa neoliberal competitiva i encarada cap a les qüestions econòmiques. Va explicar que s'han creat cinc universitats indígenes que a més de la professionalització tenen un rol en la construcció de l'estat i del teixit social. Aquí va comentar que eren 38 les llengües indígenes que s'havien declarat oficials.

“De quina manera els sabers que varen esser silenciats es poden introduir en els currículums.”

Daniel Suárez també va començar la seva intervenció agraint a Pere Polo, a CLACSO i a Pablo Gentili, que haguessin pensat en ell per a aquestes jornades. Va

comentar que, efectivament, Amèrica Llatina era un laboratori d'idees. Va comentar els documentaris vists i la seva importància, ja que l'organització que protagonitzaren els pingüins pot ser més educadora que l'assistència a l'escola xilena. També va dir que aquests films mostren el moviment de resistència i d'alternatives. Va parlar de les experiències educatives d'aquells sectors que abans eren exclosos, que volen rompre el sistema de les desigualtats, cosa que es veu a la rebel·lió pingüina. Perquè es compleixi el dret a l'educació s'ha de veure de quina manera es gestiona i es pensa en aquesta gent que s'hi incorpora i que tradicionalment n'eren exclosos. De quina manera els sabers que varen esser silenciats es poden introduir en els

currículums. A Colòmbia el sindicat docent recorria tot el territori per posar en marxa una altra educació possible, tenint en compte que el territori estava dividit en quatre parts: el colombià, el de les FARC, el dels narcos i el dels parapolicials. Aquests mestres varen travessar aquests quatre estats per enriquir les escoles colombianes i es va fer un atlas pedagògic. També hi ha l'experiència peruana, amb centres que generen processos de producció entre docents i la comunitat on estan. A Argentina existeixen docents que fan investigació per adquirir coneixements des de l'escola i informen sobre què es fa a les escoles argentines. Va explicar també que existien tres escenaris polítics a Amèrica Llatina:

- Govern amb polítiques neoliberals com Colòmbia, sotmesos a EUA.
- Govern rupturistes com el bolivià.
- Govern postneoliberals en tensió com Brasil, Argentina...

Va acabar la seva intervenció interrogant-se sobre com es poden construir processos de lluita semblants als que hem pogut veure en els documentaris, tot i les seves tensions i contradiccions i què en podíem aprendre.

Juan L. Rodríguez abans de plantejar el debat va explicar que als països que fan cooperació com Guatemala, el Salvador, Hondures... el dret a l'educació no existeix i que el magisteri s'ha convertit en una punta de llança, ja que són l'únic sector formal i format. Que els indígenes a Guatemala són el 60% de la població i no existeix moviment indígena i l'estat o no existeix o ho sembla. Que els pares han de ser convençuts per dur els seus fills a les escoles, perquè no hi veuen cap expectativa. A continuació va demanar si creïem que les reivindicacions dels estudiants a *La rebel·lió pingüina* podien arribar a aconseguir una transformació profunda.

“...l'educació no solament ha de servir per professionalitzar, sinó que ha de servir per construir un coneixement propi que ens permeti ser més forts com a subjectes socials.”

Daniel Suárez va contestar que ningú no s'imaginava que aquests estudiants s'haguessin pogut mobilitzar i que eren l'únic sector capaç de fer-ho, pretenien una reforma estructural, ja que la tendència de l'educació anava cap a la privatització. També va parlar sobre la lluita de la carpa blanca a Argentina que va començar essent sectorial i va acabar generalitzant-se. Crista Welss va intervenir per dir que els efectes de les

polítiques neoliberals pretenien debilitar l'estat i que per al sector de l'educació, l'estat és imprescindible i que l'educació ha de ser inclusiva i participativa. Gabriel Caldentey va parlar sobre la tendència existent aquí que l'educació serveixi per promocionar-se i guanyar doblers i que ha de servir per formar ciutadans crítics. Daniel Suárez va afirmar que es resistia a creure que l'educació només havia de servir per entrar en el mercat laboral. Juan Rodríguez va dir que havia vist tots els documentaris i que suposaven una magnífica informació de la situació de Llatinoamèrica. Crista Welss va assegurar que l'educació no solament ha de servir per professionalitzar, sinó que ha de servir per construir un coneixement propi que ens permeti ser més forts com a subjectes socials. Pere Polo va manifestar que al principi quan visitava aquelles terres no entenia per què rebutjaven la municipalització i ara ho començava a entendre. Que la desmobilització de l'estat i de la societat també suposa la dels mestres. I que allà on han deixat l'escola en mans dels pares, aquests han baixat els sous dels mestres. Daniel Suárez va explicar que la marxa blanca a Argentina amb 42 dies de vaga va acabar amb el Ministeri d'Educació. La carpa blanca va tornar a concentrar aquestes lluites.

A partir d'aquests moments hi va haver unes quantes intervencions i preguntes del públic assistent i contestacions dels integrants de la taula rodona, fins que Juan L. Rodríguez va donar per acabat el cicle de cinema documental. □